

Observatoriulu ese de doue ori in septemana, Mercuria si Sambata.

Pretiu

pentru Sibiu pe 1 anu intregu 7 fl., pe 6 luni 3 fl. 50 cr., dusu la casa cu 1 fl. mai multu pe anu; — trimisu cu post'a in laintrulu monarchiei pe 1 anu intregu 8 fl., pe 6 luni 4 fl. — In strainatate pe 1 anu 10 fl. séu 22 franci, pe 6 luni 5 fl. séu 11 franci. — Numeri singuratici se dau câte cu 10 cr.

OBSERVATORIULU

Diariu politicu, national-economicu si literariu.

Anulu III.

Ori-ce inserate,

se platescu pe serie séu linia, cu litere merunte garmondu, la prim'a publicare câte 7 cr., la a dou'a si a trei'a câte 6 cr. v. a. si preste aceea 30 cr. de timbru la tesaurulu publicu.

Prenumeratiunile se potu face in modulu celu mai usioru prin assemnatiunile postei statului, adressate de a dreptulu la Redactiunea Diariului

„Observatoriulu“ in Sibiu.

Nr. 104.

— Sibiu, Sambata 27/8 Januarius. —

1881.

Anuntiu

pentru domnii abonati din Romani'a.

Cunoscute sunt neinvinele dificultati de pana acuma relative la espeditiunea diarielor incóce si incolo, cu porto duplu, dupa aceea triplu. In timpulu din urma acelea dificultati se paralisara abia in lun'a din urma a anului, in sensulu art. 38 din legea telegrafo-postala, citata de „Romanulu“ in mai multi Nri ai sei. Acelu art. 38 dice: „Tóte oficiurile postale potu primi si efectua abonamente la jurnale atatu interne, catu si internationale. Pentru cele interne se va percepe preste tax'a jurnalului si a transportului, unu dreptu de comissionu de 2 la suta in profitulu administratiei, care dreptu inse nu póte fi mai micu de 25 centime. Pentru cele internationale se va urma conformu conventiunilor speciale.“

Asia suna art. 38.

Relative la diariile care mergu din monarchi'a austro-ungurésca in Romani'a, ni se dete urmatóri'a informatiune dela oficiulu postei din locu:

Abonati din Romani'a se binevoiesca a prenumerá fiacare la oficiulu postei din statulu ddloru, platindu pentru diariu numai pretiuu ficsu trecut in tarifa pentru fiacare diariu, dupa cum se vinde elu in loculu editurei sale, éra porto de transportu si dreptulu de comissionu are se'lu plátésca fiacare acolo, pe locu, in patri'a sa si in afara nimicu. Prin urmare

Diariulu „Observatoriulu“, care ese de 2 ori pe septemana, costa pentru Romani'a intréga numai 7 (siete) florini val. a. sau 17 franci (lei noi) si 50 cent., adeca atata catu costa si aici pe locu in tipografia, éra nu 22 franci, catu costá pana acuma. Atatu avemu se primimu noi: 7 fl. si mai multu nimicu. Acésta inse numai sub respicat'a conditiune, daca prenumeratiunile se facu la postele Romani'e; facénduse de a dreptulu incóce, e totu 22 franci, cà-ci in acestu casu noi si cu acestu pretiu esimu reu.

Foisiór'a „Observatoriului“.

Una epistola si unu articlu originalu scrisu de Simionu Barnuti.

(Urmare si fine.)

In urm'a acestoru bagari de séma istorice dóra nu va fi de prisosu pentru unii cetitori a face si câteva bagari de séma juridice.

Biserica nóstra cá unu institutu pentru tinerea si cultivarea credintiei cei religiose, si pentru indestularea lipseloru celor religiose a credinciosiloru, nu are altu ceva, de catu cultura cea morala si religioasa a totoruru credinciosiloru, adeca biseric'a pentru aceea e renduita, cá pe ómeni se'i faca neincetatu mai intiepti si mai buni, se se straduiésca cá ómenii se fia mai intieptatori candu moru, de catu candu se nascu, se fia mai luminati candu esu din biseric'a de catu candu intra, se fia mai blandi, mai drepti si mai de omenia cei ce vietuescu in societate bisericésca, decâtu cei ce n'au norocire a se folosí cu acestu mijlocu alu culturei, se dea fiesce-care anu si fiesce-care vécu viitoriului o omenime mai buna si mai intieptá, de cum primise dela celu trecut; si cine nu cunósce, cá la unu astfelu de sporu neincetatu se cere si o lucrare neincetata? si inca o lucrare sloboda a totoruru medulareloru bisericii, potrivita cu dreptulu celu neinstrainatu alu libertatii consciintiei, cu care l'au cinstitu Ddiu pe omu candu l'au facutu fiintia cuventatórie, si candu intra in biseric'a nu ilu ia. Acésta lucrare sloboda inse numai atunci póte se aiba locu, daca e bine intocmita biseric'a; de unde se vede catu e de lipsa se aiba biseric'a o tocméla buna (constitutio Ecclesiae), daca voiesce a'si dobandí scopulu. Biserica nóstra au avutu buna tocméla; cá precum ne invatia istori'a bisericésca, poterea de a pune legi si de a tractá despre trebile bisericesci asia au fostu stemperata, in catu episcopii nu éra volnici a dis-

Intru altele, abonarea la posta — se intielege cá pe langa recipissa, e fórté multu facilitata, si in casu de reclamatiuni totu post'a locala are se respunda si se implinésca defectele.

Red. „Observatoriului“.
G. Baritu.

Despre sierbitute sau sclavia.

(Urmare.)

Manumissiunea (liberarea) sclaviloru éra impreunata cu multe formalitati. Aceea se intemplá sau per censum, daca domnulu se invoia cá sclavulu se fia trecut in list'a cetatieniloru liberi; sau per vindictam, candu sclavulu se presentá la consulu sau la pretoru, éra unu lictoru ilu atingea pe capu cu o vérga (Vindicta, Virga, Festuca) si dicea: hunc ego hominem liberum esse ajo; dupa aceea domnulu seu luandu'lu de man'a drépta sau de alta parte a corpului si invértindu'lu ii dicea: hunc hominem liberum esse volo! dupa aceea ilu lasá pe aci incolo. Numai dupa aceea magistratulu representante alu statului, consulu sau pretoru, ilu declará de liberu. Din acea óra elu se numia Libertinus, cá totusi in prim'a generatiune se se distinga de cetatienii nascuti liberi; éra Libertus éra numitu de cátra fostulu seu domnu si remanea obligatu cu mare multiamitu cátra acesta. Dusu apoi in templulu Feroniei, acolo i se puneá o caciula in capu, cá simbolu alu libertatiei. In fine domnu-seu ii mai dá si unu altu nume, ii daruia o toga alba si unu ánelu, cá totu atatea simboluri de libertate. Se mai intemplá liberarea per testamentum, adeca prin vointi'a din urma a domnului; uneori in modu extraordinariu, per epistolam, candu domnulu declará pe cineva de liberu prin epistola subscrisa celu puçinu de 5 martori; sau per convivium, daca puneá pe sierbu la mesa cu elu. Dupa timpuri si inpregiurari s'au adusu multe legi despre manumissiune, pe care ar fi prea lungu a le mai cita; cei carii se ocupa cu dreptulu romanu, le cunoscú pe tóte. Destulu cá multe din acelea au

fostu adoptate si aplicate in jurisprudenti'a popóraloru moderne europene la clasa sclaviloru (iobagiloru) din diverse staturi. Sub Constantinu M. s'a introdusu si usulu de a manumitte (liberá, desrobí) pe sclavi in biseric'a, unde documentulu de manumissiune subscrisu de domnu se citea de cátra unu preotu in audiulu celoru de façia. Urmele acestui modu alu desrobirei se afa si in documente din tierile nóstre.

Libertinii érau considerati de cetatieni (cives), dara nu toti aveau aceleasi drepturi; cà-ci de candu manumissiunea incepuse a fi fórté désa, potestatea legislativa temendu-se cá nu cumva se se stracóre p'intre cei demni si o multime de ómeni periculosi, a definitu prin legi trei moduri de indigenare. Unii adeca castigau dreptulu de cetatieni (cives) ai Romei, altii numai de cetatieni latini (Jus Latii), conformu legeri numite dupa propunetoriulu ei Junius Norbona; éra cei mai multi se bucurau mai multu numai de libertate personale, nu si de drepturi politice si se numiau Deditii; pentru-cá clasa acestora se compunea mai multu din popóra invinse cu armele, care apoi supunendu-se, trebuia se se presente in vestimente urite si cu scutulu intorsu sau chiaru aruncatu la pamentu, dupa care li se restituia libertatea personale (libertas dedititia, dela verb. lat. Dedo is, ere, me dau, me supunu).

Libertii nu érau suferiti a inaintá la demnitati si ranguri inalte, ci érau considerati mai multu numai cá clienti (clientes) ai patroniloru. Acésta restrictiune a caditu sub imperatori; s'a restabilitu inse dupa secolu la cele mai multe popóra europene, sub alte forme si nomenclaturi, precum aristocratiu inalta, patriciatu oligarchicu, nobilime de alu doilea si alu treilea rang, burgesia mai multu sau mai puçinu restrinsa in drepturile sale; totu atatea imitatiuni din Rom'a vechia, dictate de interesele casteloru.

Piatie de sclavi.

Piatie in care se scotu sclavii la vendiare, au fostu si in vechime cá si mai tardiu, pana in secolulu nostru. In Aten'a se aflau mai multe piatie de sclavi, unde negutiatorii (Andrapodokapelo) isi aduceau marf'a de ómeni in prim'a fiacarei luni.

pune in trebile bisericesci singuri dupa capulu lor, ci in sinoduri se puneá legi séu canóne si episcopii éra detori a chivernisii biseric'a dupa canónele acele, si acésta e o tocméla fórté minunata, pentru-cá altmentrenea nici insusi episcopulu inca nu póte fi incredintiatu, óre chivernisirea bisericii si tóta ostenéla lui aduce bisericii vre-unu folosu, séu dóra e tocmá spre stricare, cá oricum, judecat'a unui episcopu, se fia catu de harnicu, e totudeauna numai o parere singura, si lui i se póte para a fi ceva de folosu, ce aretandu-se inaintea saborului, s'ar aflá a fi chiaru stricatoriu, s. e. vreo lege, séu vre-unu asiediamentu.

Deci tocméla bisericéi astfelu cugetata e asiguratórea vietii bisericesci, éra vietii bisericii se coprinde in starea de sine séu subsistenti'a, si in neaternarea séu libertatea bisericésca, prin urmare daca dorese clerulu si némulu nostru, cá biseric'a nóstra se traiésca intru adeveru cá o societate vie, si se nu fia singuru o fiintia lesnata, are intretutu sfanta detorie a'si apará tocméla cea bisericésca; cá numai lucrandu dupa acea tocméla, e nadejde de inaintare; cum se abatu dela aceea, indata duchulu vietii au sburatu din biseric'a, si ea nu mai e trupu organica si insufetitá, ci se asemenéa cu o machina, ce se clatesce inca pana la unu timpu, dar puçinu i trebuie, si va stá nemisicata, séu se va respí. Daca n'are biseric'a tocméla, séu daca nu se tine, atunci tóta potrea se concentrédia in episcopulu singuru, elu singuru pune legi la osebite intemplari dupa a sa socotéla, séu nu pune, elu singuru e judecatoriu adeveratu in biseric'a, éra ceilalti remanu numai nisce datatori de pareri, care inse episcopulu nu e detoriu a le luá in chipu de judecati, ci numai cá informari. Acum daca privimu la biseric'a nóstra, ii aflamu tocméla vetamata, si temeulu celu juridicu clatitu; adeverulu acesteii propusetiuni se radima pe argumentele urmatórie:

Stramosii nostri facéandu unire cu biseric'a Romei, luminatu au hotaritu „cá nu voiescu a se indatorá de catu la cele patru puncturi, éra dreptulu canonicu, ce

se dice pravila, au vrutu se aiba totudeauna potere, si dupa acela se urmedie in judecati.“

Acuma nici se tine saborulu mare dupa pravila, nici urmédia in judecati dupa dens'a, nici se invétia in scóla pravil'a. Cumcá nu se aduna sabóre preste anu, e prea adeveratu si cunoscutu de toti; cumcá pravil'a nu se urmédia in judecati, scie ori-care au sieditu la judecata in óre-care judetiu protopopescu, séu in consistoriulu episcopescu din Blasiu; cumcá nu se invétia pravil'a in teologi'a nóstra, e lucru de obste cunoscutu, si cá in loculu ei celu puçinu pana acum s'au propusu dreptulu canonicu alu bisericéi latinesci, unu lucru ce cu deadreptulu se inprotivesce atatu voi si hotaririi stramosiloru nostri, catu si voiei a totu clerulu ce traiesce in dio'a de astadi. Póte cá in anulu 1793 Petru Maioru cá professoru de canóne, si cá unu mare alu drepturiloru aparatoriu, a invetiatu si a propusu curatu drepturile bisericéi nóstre tóte cum sunt, si câte sunt; dar de atunci incóce in ce mesura au crescutu arbitri'a in chivernisirea bisericii, in aceeasi mesura au scadiutu si rivn'a clerului de a'si apará drepturile sale, intr'atata, catu acum s'ar para la o séma de ómeni tocmá lucru paradoxu a si pretinde se se invetie pravil'a.

Adeveratu, cá nu tóte ne sunt de trebuintia cele ce se coprindu in pravila, cá s'au schimbatu timpurile si inpregiurările, coprinde inse pravil'a si nisce drepturi vecínice, care nici se invétia in teologi'a din Blasiu, nici se urmédia in judecati, si scaderile aceste stóru lacremi din ochii multoru ómeni asupriti. Astfelu fiindu clatitu fundamentulu bisericii prin vetamarea tocmélei ei, n'avemu a ne mirá, daca vedemu crepturile cele primejdiose a le zidulu bisericii, pe care altulu nu le póte direge, fara saborulu celu mare, daca vedemu biseric'a zacúndu de nisce bóle grele, pe care altulu nu e in stare ale vindecá, fara saborulu celu mare. — Scótele nóstre cele din Blasiu astépta indreptare, cá se nu re-

*) Vedi Acta comitiaria Ecclesiae valachico-Transilvanicae in negotio unionis cum romana Ecclesia de Anno 1698 in archivo Eppatus Fogarasensis.

Fiacare avea câte unu strigatoriu platitu, cá se laude calitatile marfei. Totu asia era si in Rom'a. Pe captivii facuti in batalii aveau se'i scótia la vendiare quaestorii.

Prin inaltirea christianismului la religiune de statu, sclavi'a s'a desfiintiatu numai in parte. Imperatul Constantin adeca decretase, cá precum inainte de elu numai cetatiunii (cives) statului romanu nu puteau fi dati in sierbitute, asia de aci incolo numai christianii se fia considerati de liberi in sensu anticu (civis romanus sum), éra cu paganii ajunsi in captivitate se se póta face comerciu de ómeni dupa placu. Se prea intielege, cá apoi atátu ethnicii idololatrici, cátu si mai apoi mohamedanii saraceni, turcomanii si turcii au sciutu se întórca aceeași arma, spre a robí pe christiani.

Piatiele de sclavi s'an inmultitu successive si in Europ'a christiana mai alesu in Spani'a, inse si pe airea, precum de ex. in Franci'a la Lionu si Verdun, apoi si in Veneti'a, in Hamburg, Bristol si in mai multe locuri pàna in sec. alu 15-lea, spre cea mai mare rusine a christianismului. De aci nu ne vomu mira vediendu, cá mai tardiu classea sclaviloru cumparati, prinsu in resbóie, sau rapiti, amestecandu-se cu locuitorii indigeni ai tiei, proprietarii sclaviloru prefacuti in aristocrati, isi formara successive dreptu de proprietate asupra persónei si averei toturor locuitoriloru. De aici vine si aroganti'a paganésca a multora, carii se inganfa cu minciun'a istorica dicundu: „Cu sabi'a cuceritamu noi acésta tíera“; dara apoi totu ei nu'si sciú da ratiunea, cum s'a intemplat, cá chiaru miliónele poporului de unu sange, de aceeași limba si religiune, de acelasi temperamentu si caracteru a caditu in sierbitutea lor si inca in cele mai multe casuri fara nici-o sperantia de manumissione.

(Ací curmamu de o camdata studiulu acesta.)

Transilvani'a.

— Sibiiu. (Meditatiuni de serbatorile Nascerei Domnului.) „In dilele acelea a esitu edictu dela Cesarele Augustu, se se inscria tóta lumea. Acésta inscriere s'a facutu mai ántaiu candu Cirineu érá gubernatorulu Siriei. Si mergeau toti se se inscria, fia-care in cetatea sa. Si s'a suitu si Josifu din Galile'a, din cetatea Nazaret, la Jude'a, in cetatea lui Davidu, care se chiamá Betlehem.“

Inainte cu una miie optu sute si optudieci de ani conscriptiunea locuitoriloru din tóte provinciile vastului imperiu romanu avea celu puçinu acea insemnate, pe care 'io dau in dilele nóstre staturile cele mai inaintate si cei mai luminati cultivatori ai statistice; éra legea conscriptiunii érá cu sute de ani mai vechia de cátu epoc'a imperialismului in Rom'a. Solon o introdusese in Aten'a cu 577 inainte de nascerea lui Christosu. In Rom'a s'a introdusu inca sub regi, éra dupa desfiintarea regatului oficiulu numerarei poporului si alu conscrip-

tiunei averiloru a trecutu la consuli si la tribunii militari (generali de calarime) si numai in anulu 444 inainte de Chr. s'a infintiatu functiunea de censori, cá una din cele mai inalte demnitati ale statului, care la inceputu se dá pe câte cinci ani, mai tardiu, pàna la imperatori, numai pe câte 1 1/2 anu. Dupace s'au concentratu tóte poterile in manile unuia cá imperatoru monarchu, atunci a trecutu si censur'a intre atributiunile acestuia.

Este o coincidentia fórté semnificativa, cá una din conscriptiunile universali facute in totu copriusulu imperiului, cade tocma in epoc'a nascerei Salvatorului lumii. Cá si cum domni'a lumésca ar fi voitu se dica pruncului nascutu intre pastori: Éca, pentru cáta lume de ómeni pecatosi ai tu se te dai odata victima, cá si cum ai fi celu mai mare facatoriu de rele. Acésta este resplat'a lumii pentru cei mai mari binefacatori ai ei.

Censorii Romei tineau in evidentia nu numai listele civili ale locuitoriloru, nu numai conspecte despre averile fia-caruia, ci si despre portarea morala a fia-carui cetatiénu, éra poterea lor in acestu punctu érá atátu de mare, in cátu ei pedepsiau in publicu pe toti ómenii depravati si datatori de scandale, degradandu din o classa in alt'a si chiaru lipsindu'i de drepturi civili. Jurisdictiunea censoriloru in Rom'a se intindea asia departe, in cátu de ex. nici-unu contractu de arendarea averiloru statului nu avea valóre, daca nu se ratificá de cátra censori; totu asia controlau ei si spesele statului.

Cine implinesce la noi, asupra nóstra, in dilele nóstre, escelentele oficiu de censori? Cei ce se ocupara in cele 10 dile din urma cu numerarea poporului, de siguru cá nu. Acelora le lipsesce orice vocatiune si auctoritate pentru implinirea unui oficiu atátu de inportantu si absolutu necessariu la ajungerea scopului, pentru care este creatu omulu pe pamentu. Oficiulu de censoru in acestu intielesu l'a consacratu insusi Isusu Christosu de repetite-ori, prin cuventu si prin fapta atunci, candu a infruntatu aspru pe farisei si pe saducei, pentru blastematiile lor, atunci candu a condamnatu rapacitatea bogatiloru si candu s'a provocatu la exemplulu lui Lazaru, éra mai multu cá in tóte celelalte casuri atunci, candu a luat bicuulu si a scosu din biserica pe toti usurarii nerusinati, pe falsificatorii de monete, pe insielatorii si spoliatorii poporului, cari prefacusera biserica in bursa, séu cum se exprime evangeli'a fórté nemeritu, in pescere de lotrii, de banditi.

Are natiunea nóstra lipsa de censori? Dupa noi, acésta lipsa se simte astadi mai multu decâtu ori-candu alte-dati in cei 1775 de ani, de candu s'au asediatu cele de ántaiu colonii romane pe teritoriulu acesta. Dara cine se pórté la noi acelu oficiu sublimu de censori, atátu intru intielesulu anticu romanu, cátu si intru alu evangeliiei? Ar fi cine, sub o conditiune inse, cá mai ántaiu se se supuna ei insii intre sine la unu lustru generale, exactu, chiaru minutiosu.

A fostu unu periodu fórté lungu din viéti'a

mana totu in silendrianulu celu vechiu; pe sate n'avemu scóie; aceloru vr'o 300 care le intemeiasc Sincal in véculu trecutu, acum nici urma nu se mai cunósce; cele 12 cu plata imperatésca nu facu sporu, afara de cea din Mediasiu; dascalii ar trebú mai bine procopsiti, cá se nu se ostenésca inzadaru, dar Blasiulu pàna acum inca nu s'au prea ganditu a cultivá si pe dascalii dela sate. — Obiceulu bisericii grecesci de a despartí pentru precurvie ar trebú introdusu éra, cáti ómeni s'ar mantú prin acésta de iadulu celu din lumea acésta si de celu din cealalta! muierile unoru barbati fugu dupa catane in Itali'a, séu trecu la tíera; bietulu barbatu remane a uneoru cu cas'a plina de copii, cere despartire si voie de a se casatorí mai ántaiu la scaunulu protopopescu; acesta nu i'o póte dá de fric'a prea C. consistoriu, alérga si bate si aici pe la tóte usile, ci in zadaru; desnadajduirea, in care cade unu astfelu de nefericitu audiendu'si deliberatulu prin care se silésce a tine acea legatura acum numai nalucita a casatoriei cu o muier, care cu fapt'a au ruptu legatur'a cea adevérata a casatoriei, numai acela si-o póte inchipu, care vede pe unu nefericitu cá acela.

Clerulu romanescu celu unitu are capitaluri nu prea mari adevératu, daca privesce cineva la multimea trebuintiloru clerului si a némului; seminariulu are o mosie cumparata de unu episcopu iubitoriu de némulu seu, cu ajutoriulu clerului si alu némului. Aceste tóte ceru luarea aminte a clerului, carele n'aru trebú se uite, cá clerulu nostru au avutu mai demultu mosii frumóse la M. Váradya si airea, dar prin negúje au peritu. Clerulu astépta cá tóte se le faca Blasiulu, si prea adevératu este, cá daca se uita Blasiulu la lucrurile sale, cu dreptate póte se dica de sinesi „non semper dormio“; totusi secade se priveghiedie si clerulu, cá rogatiunile episcopiloru ori unde mai mare infiparire ar face unite cu ale clerului, de cátu singure; din mormentulu savorului mare isvorescu o multime de nefericiri preste clerulu romanescu, si in restaurarea aceluasi o multime de nadejdi, si óre de ce nu'si reclama clerulu acestu dreptu nepretiuitu? fara dreptu

nu e nadejde de inaintare, nu e viétiá nicairi; dreptulu e isvorulu toturor bunetatoru a fiesce-carei societati, dreptu! minunatu si mare nume, cela ce esti menitu a fi unulu si acelasi la tóte popórale, unulu si acelasi pretutindeni, si in tóte timpurile, tu pe celu ostenitu de munca nedrépta ilu odichnesci; consciintiele cele cadute si de timpuri barbare umilíte le ridici; aperi pe celu mai slabu, tii in respectu, si infredí pe celu sumetiu; mai luminosu esti tu de cátu sórele si mai sfántu de cátu tari'a ceriului; unde nu stralucesce lumin'a ta, acolo domnesce intunerecu vecinicu, selbataci'a, gele si nefericire; prin tine inflorescu bisericele si se vestejescu cu tine dinpreuna, pentru tine e desfatere si dulcétiá a traf, cinste si marire a patimí si muri; lumin'a adevérului, cultur'a si fericirea omenésca sunt surori, si numai sub scutulu imperatiei tale potu se infloresca si se aduca roduri; si cine'ti va dá tte cá in lupt'a ce o ai pururea in contra poterii intunereculu si a interessului privatu, se remai invingatoriu pentru totudeauna! cei buni se ostescu sub stégulu teu, éra cei ce te urascu, pentru-cá se temu de tine, triumfulu teu inse e triumfulu vredniciei omenesci in contra reutatii; pe tine te dorescu multe ánimí asuprite, pentru tine, pentru biserica cea ce isi jelesce apunerea, si dorescu invierea unui dreptu nepretiuitu alu seu, amu indrasnitu si eu a face aceste bagari de séma, si ale supune judecatii doritoriloru de inaintarea si infloirea bisericei nóstre.

Dixi et salvavi animam meam.

Blasiu, 22 Decembre 1842.*)

S. B.

*) Se fia sciutu, cá acestu operatu alu lui Sim. Barnutiú s'a publicatu aici intregu asia, cumu se afla in originalu, éra in „Fóia pentru minte“ etc. din 1843 lipsescu mai multe passage si expresiuni, pe care censur'a de atunci le stersese. Not'a Red. Obs.

nóstra nationale, in care poporulu nostru mai nu cunoscea alti judecatori si alta censura, decâtu pe cea bisericesca si pe lãnga aceea, censur'a ómeniloru betrani, alesi din fia-care comuna pe temeulu vietiei loru anterióre. Una din acelea censuri éra cea tradicionale christiana, cealalta érá o remniscentia a censurei antice romane. Comparati pe acelea cu nebuni'a moderna de a recurge pentru tóte nimicurile, adesea numai pentru drepturi imaginate, la censori straini, la tribunale si judecati, care potu se fia inspirate chiaru si de o buna vointia cátra noi, le lipsesce inse ori-ce cunoscintia de limb'a nóstra, de datinele nóstre, de temperamentu si caracteru, de tóte aplecarile nóstre.

Barbati frati! Se lasamu cu totii descenditoru nostrii cá prin testamentu, cá de câte-ori voru ajunge serbatorile nascerei Domnului cu anulu nou si cu solemnitatea baptismului, cá simbolu alu renascerei, totudeauna se'si numere pe ai lor, se le ia in séma starea si averea, se supuna la censura rigurósa adevératu romana portarea propria si portarea toturor membriloru familiei si a comunei; dara se nu uite a se interessá celu mai puçinu in acelea dile, totuodata de numerulu totale alu natiunii nóstre, de progressulu, de gradulu culturi si alu civilizatiunii, in care se va fi aflandu in fia-care anu.

G. B.

Din Banatu.

— De lãnga Timisiu, 21 Dec. 1880. (Escursiune critica.) Relatiunile sociali si politice sunt cele mai derangiate in intregu Banatulu Timisiorei. Ar fi inse mare nedreptate de a aruncá tóta vin'a pentru relele ce bantuie societatea, numai in spinarea ministriloru, cari si-au succesu camu de diece ani incóce unii dupa altii. S'a accentuatu mai de multe-ori, cá ruin'a totala, va se dica bancrutarea tiei, bate la usia. Acesta este unu reu mai indepartatu de noi; reulu mai apropiatu inse este dejá in casa, pentrucá nenumerate familie fruntasie au bancrotatu si pàna acuma, care apoi alérga dupa posturi cu limb'a scósa, cá se nu piéra de fóme; éra cei fóra invetiatura se usca si pieru din di in di, fóra de a mai lasá urmatori dupa sine. In Ungari'a, dar mai alesu in Banatu reulu principale jace intr'aceea, cá poporulu nu are maturitate politica, pentru-cá n'a aretatu pàna acuma cá este in stare de a pricepe si óresi-cum a sbé in sinesi drepturile civili acordate prin lege; éra daca nu póte seu nu se scie folosi de drepturile civili, atunci este lucru preste putintia de a'si castiga drepturi politice si a se folosi de ele.

La cea mai mica tentatiune (ispita) se lasa multi a fi sedusi de poterea secreta, fórté latita, care pre aici se numesce francmasoneria seu nihilismulu ungurescu. Acésta potere róde cá unu verne neadormitu la esistenti'a statului, nimicesce bunastarea locuitoriloru, produce defraudarile si spoliarile cele mai neumane la cassele publice din tíera si prepara resbelulu toturor contra toturor.

Causele cari au produsu acésta situatiune sunt mai multe, intre acelea cea principala este inferioritatea clerului in cultura si sciintiele moderne, care la ocazioni solemne si private nu este in stare de a aduce in consonantia principiile religiunii crestine nici cu cele mai primitive legi naturali. Cátra acésta, din tierile nemtiesci au inundatu in Banatu tóte lapedaturile societatii, in frunte cu jidovimea, aducendu cu sine si literatur'a desfrenata si plina de ateismu. Aceste venituri (venetici, adunaturi) isi dau aeru de ómeni culti, cu scientie mari, se uita din inaltie la poporulu inca necoruptu; éra cu cei de tagm'a lor sunt in stare a bea amorulu dintr'unu pocalu, le acopere tóte slabiciunile si le inaltia tóte vitiele pàna la alu sieptelea ceriu, numai cá se-i póta exploátá materialmente; in cele mai multe casuri le si succede minunatu.

Cause mai de aprópe, cari au produsu starea deplorabila intre romanii din Banatu sunt: cá parte insemnata din intelligentia s'au formatu in institutele calvinesci din centrulu Ungariei, despre cari este sciutu, cá pre religiune nu punu nici unu pondu si facu specula cu sciinti'a. Tinerii preparati pre acolo au gustatu totu felulu de invetiaturi veninóse, numai din istori'a si datinele poporului romanescu n'au invetiatu nimicu, nu cunoscu nimicu. Cei mai multi isi cêrca noroculu de a cumpará diploma de bacalaureatu cu argumente sunatórie, cari la unii professori ponderédia mai multu, decâtu argumentele morali. Albiti cu spoiéla de acésta, se ducu unii pre carier'a preotiesca, éra

partea mai mare pre cea juridică, cându se vede apoi, cum apara drepturile poporului, totu anapoda si pre dosu.

Mai înainte de tóte ómeni de acestia isi punu de principiu: Fia ce va fi, numai mie se'mi mérga bine. „A lucrá pentru binele comunu, trece de utopia; a se perfectóná in cultur'a nationale, este nebunia,“ dicu ómenii luminati din luminarele dela Szarvas, Kecskemét, Kőrös si altele. Ei au mirositu din lumea mare cosmopolitismulu, care-i impaca si cu calaii (hoherii, gádii) poporului romanescu; au mai cetitu ei si scrierile lui Renan si Darwin, din cari au invetiati a desconsiderá Bibli'a sacra si a o dejosi la o fabula, pre care cei mai multi din ei nici n'au citit'o in viéti'a loru. De aici indiferentismulu loru cátra religiune si biserica, in cátu este cuprinsu de fiori crestinelu adevératu vedindu dominec'a si in serbatori bisericale góle, éra birturile pline de ómeni, par' cá si-aru aflá acolo raiulu pamentescu. Notariulu domineca isi cara fenulu, primariulu au ordínatu 12 cara se aduca lemne notariului; acestia sunt toti romani, cari si pórtá romanismulu prin gura. Preotulu cu cantorulu si cátiva baiati implinescu serviciulu divin in biserica; éra notariulu anuntia prin sunetulu tobei, cá ese la esecutiune prin comuna executorulu venitulu mai de curendu. De aici provine, cá in Banatu intre preoti si amplotiati laici este o ne-intielegere camu generala, si decumva se intempla, cá undeva totusi traiescu in armonia, acolo de siguru interesele materiali sunt care 'i léga, cu planulu firmu de a spoliá plebea ignorantá preste totu. De aici provine acea stare dorerósa, cá in multe comune vedi scóle si biserici descoperite; la unele cadu pareti; birturile inse, in alte comune si cáte patru, — sunt edificate bine, din materialu solidu; birtasii cu muierile loru au unu esterioru de minune, éra invetiatoriulu cu intrég'a familia vegetédia cá celu de care se ferescu toti, faci'a si ochii i-se inpaingenescu adeseori de suferintiele cotidiane: „Quem dii oderunt, pedagogum fecerunt“. Din 80 de baiati de scólá abia afli 10—12 la scóla, dar si acestia numai in lunile de iérna, pentrucá nepotendu amblá pre afara, siedu totu in casa si rodu la malaiu. Deci cá se mai odihnésca si malaiulu, parintii i trimitu la scóla.

Cándu poporulu banatiénu ar fi abandonatu (lasatu) numai in grati'a naturei, ar fi cu multu mai fericitu decátu cum este elu in timpulu de faci'a. E sciutu, cá natur'a influentiédia in modu binefacatoriu asupra omului, éra relele fisice si spirituali se nascu de comunu din abuserile contra legiloru naturali si celoru morali crestinesci; dar poporulu este incátusiati si cercuseris prin atátea legi, in cátu nu a remasu nici o actiune in viéti'a lui, care se nu fia normata prin lege. Acelea legi inse lui ii sunt necunoscuté, si pre cátu le-aru cunósce, nu le pricepe; éra cei cari le cunoscú, n'au nici-o mila de elu, au inse justiti'a ungurésca. In urmarea aceleia poporulu romanescu perde din anu in anu, neinctetatu, din mosile sale, si nici intre o natiune nu se inogatiescu jidaniu asia iute, cá între poporulu romanescu; decátu póte între rutenii si polacii din Galiti'a.

Se nu créda inse cineva, cá poporulu romanescu este betivu dela natura, pentru-cá alte popóra conlocuitorie l'au intrecutu de parte. Patim'a betiei pána acum a petrunsu numai puçinu in mass'a poporulu romanescu; elu inse pierde din terenu, pentrucá i lipsesce esperienti'a si fiindu-cá dá crediementu prea peste mesura usioru la toti charlanii,*) apoi si cade victima spoliata si saracita. Causele cá si romanii cercetédia birtulu, sunt mai adeseori, cá n'are ocupatiune in lunile de iérna, si pentru cá se-i tréca de uritu, merge la divanu la Avramu, nu este cine se'lu invetie si dedea la ocupatiuni oneste si folositorie, pentrucá lipsesce toturoru scienti'a de a instrúá poporulu in economi'a nationala si politica, precum si in agronomia.

Talmudulu, ce este dreptu, scrie, cá nu este ocupatiune mai ingrata decátu cultur'a pamentului; acésta o credu inse numai cei ce se tinu de Talmudu, din care cauza nici nu lucra ei la pamentu, ci numai speculedia cu beuturile spirituóse; prin aceste corumpu poporulu, ilu despoia de avere si sanetate, ilu arunca pre urma in perire sigura, nu numai materiala, dar si spirituala; pentrucá daca averea este periculósa pentru mantuirea sufletulu, seraci'a este de doue-ori mai periculósa, fiinducá natur'a omenésca contine ceva neperfectu, ce trage pre omu la excessu, si decumva n'are mediuloce de a se cultivá, cá se-si cunósca desti-

natiunea mai inalta, atunci remane in ignorantia si orbia sufletésca.

Nu este alta alternativa decátu a cultivá massele poporulu, inse crestinesce si in cultura nationala. Cosmopolitismulu si francmasoneri'a este puntea ateistiloru si a cátoruva ómeni catilinari, cari vreu se se inogatiesca din sudórea poporulu romanescu, éra pre elu se-lu estermine, pentrucá altii se-i ocupe locul. Este cunoscutu, cá in Vien'a. capital'a imperiului, esista de multu una societate pentru colonizarea Banatului cu germani. Se dice cá in anulu acesta s'au asediati in partile Panciovei, una miie de familii nemtiesci, cá colonia. De aici se vede ce infintia are cultur'a asupra massei poporulu, in cátu rass'a teutonica face concurentia nu numai francesiloru prin colonizare, dara si anglesiloru in Statele unite din Americ'a; dar apoi Europ'a este preserata cu germani dela unu coltiu pána la celalaltu, in cátu schimbandu unu cuventu, potemu esclamá cu Ovidiu: „Hic quoque sunt igitur germanae, quis crederet urbes.“ Si germanii totu ocupa terenu dela cele-alalte popóra, daca nu prin cuceriri bellice, atunci prin colonisari, pre calea pacifica, si acestu mijlocu din urma este cu multu mai periculosu pentru popóra, decátu celu de antaiu. Numai instructiunea si cultur'a ámei sunt mijlocele cari potu salva rass'a latina din imperiulu Austro-Ungariei, éra drepturile fia cátu de mari, daca celu ce le posiede nu scie usa de ele, le pierde cátu mai ingraba, pentrucá nu le scie aperá.

T. Grachu.

Din Bucovin'a.

Cernauti. In 18 Dec. am asistatu la o intrunire nationala, care pe cátu ne-a bucuratu pe de-o parte, cu atáta ne-a intristatu éra si in alta privintia. A fostu siedinti'a festiva a societatiéi academice romane „Bucovin'a“, la care au participatu afara de rectorulu magnificu dn. Eusebiu Popovici, secretariulu societ. pentru lit. si cult. rom., prof. Joanu Bumbacu si mai multi reprezentanti ai preotimei si inteligentiei romane. Cu tóte cá s'a indrumatu între ambele desbinate societati surori (Bucovin'a si Junimea) relatii mai demne de amendoue, trebeu se marturisimu cá ne-amu convinsu, cá numai dela contopirea amenduroru potemu sperá intreprinderi si lucrari serióse. Se le fia aminte, domniloru frati, cá unde vorbesce interessulu nationalu, interessulu comunu, tacu interessurile particulare, tacu antipathiile personale, fia ele chiaru si cátu de mari.

.... Ne tanta animis assvescite bella,

Nec patria e validas in viscera vertite vires (Virg.)

Nu'ti vine se credi si totusi e asia. Intr'o provincia romana esista (destulu de tristu) o universitate germana, la care (lauda Domnului) se mai afla asia pe strecurate si o catedra pentru limb'a si istori'a romana. Nu aveau ce face d-nii mosiei nóstre, acésta trebuiau se ne concéda, inse cá mesteri iscusiti, aflara degraba mestesiugulu potrivit pentru de-a condemná acésta catedra la o pasivitate destulu de injositóre. D-lu Sbier'a anume, cunoscutulu redactoru alu micului organu óre-candú literariu, ce a aparutu in partile nóstre uitate de Dumnedieu, s'a denumitu suplentu pentru acea catedra. Dupa legile academice inse numai unu professoru póte esaminá, si asia remanemu noi, cu tóte cá avemu o universitate in tíera, totu cá mai înainte, fara tineri aprobatu pentru limb'a rom., cá-ci competentii se ingrijescu, cá nu cumva se devie d. Sbiera professoru. Amara ironia. Si resplat'a, la care póte aspirá unu barbatu ce si-a 'consecratu juneti'a natiunei sale! Se inregistramu inca si unu altu factu demnu de antecesorulu seu. In Cernauti isi vedeau romanii in ultimele dile prin pensionarea actualulu presidentu alu tribunalulu, aprópe realisata de multu nutrit'a dorintia de a avea in fruntea unui institutu atátu de inportantu cum 'i tribunalulu, pe unu fiu alu tieiei, cá-ci erá probabilu, cá primul consiliariu supremu Dr. Bendella, unu barbatu cunoscutu pentru severitatea sa in cele oficióse si sprijnitoriu neobositu alu junimei, nu se va mai potea trece cu vederea, fara de a dá o dovada de totu batetóre la ochi pentru protegerea veneticiloru in daun'a tieiei. Si éca — dennadi ne vestesce diariulu oficialu, cá e denumitu unu óresicare Uhle, néntiu cine scie de pe unde, presidentu. Cátu pentru caruntulu Dr. Bendella, nu'i remane de cátu mangaierea cá — petele esu la sóre.

Radu Noru.

Dela Redactiune. Noi amu face locu cu mare placere la mai multe corespondentie venite din Bucovin'a, daca publicarea loru nu o aru inpedecá insii dd-nii corespondenti in doue moduri.

Unii adeca scriu séu cu ortografi'a semiciriliana, asia numita a lui Pumnulu, pentru care multimea de diftongi nu se afla in nici-o tipografia din Transilvani'a, altii éra si au adoptatu kakographi'a care a esitu de moda in Romani'a cá de cincii ani incóce, prin care limb'a nóstra e insultata, calcate fiindu in pitióre chiaru regulele ei elementarie, ceea ce la alte popóra nu se érta nici baiatiloru de 9—10 ani. Noi necum se suferimo vreodata in publicatiunile nóstre o batjocura cá aceea a limbei, ci din contra o amu combatutu si o vomu combate pe cátu vomu fi in viéti'a si cu atátu mai virtosu vomu departá dela noi — de si cu multa parere de reu, lucruri de dincóce de munti, scrise cu acea kakographia, nu pentru cá aplica semnele, ci pentru cá si batu jocu de gramatic'a limbei, maimutiandu nu sciinti'a, ci grós'a ignorantia a asia numitiloru fonetisti, cari nu merita nici numele acesta, pe care nici nu'lu intielegu, cá-ci ei sunt numai sclavii jargóneloru, cari au atátea dialecte romanesci, cáte suburbii au capitalele Romaniei si cáte colonii bulgaresci se afla in districtele Ilvof, Vlasc'a, Jalomiti'a. Voindu noi a publicá artielii si corespondentie scrise precum se aratá mai susu, ne vedemu condamnati a plati unu individuu numai spre ale decopiá cu acésta ortografia etimologica moderata, ce se vede si in acestu organu alu nostru de publicitate, de si chiaru aci ne scapa unele ne-regularitati, totu din cause cá cele memorate. Sunt éra si unii domni, carii scriu nemtiesce cu cuvente romanesci, in cátu éra si ne vedemu constrinsi a le transcrie, la care inse nu ne ajunge timpulu.

Despre opiniuni politice diametralu oppuse la ale nóstre, nu mai vorbimu, precum ar fi de ex. candu se recunósce dreptu istoricu la limb'a germana, séu candu se recomanda limb'a francesá de limba a monarchiei.

Poporulu macedo-romanu.

Abia a trecutu o generatiune de 33 de ani, de candu Europ'a aflá ceea ce ea uitase in alte vreo cincii generatiuni mai vechi, cá existe la Dunare si între Carpati unu poporu, care se numesce pe sine Romanu si care este prea decisu a'si conserva si asigura cu ori-ce pretiu individualitatea sa nationale si politica. De trei ani incóce aceeasi Europa incepe abia se mai cunósca unu altu poporu romanescu, in tierile muntóse dela marea adriatica, carui strainii ii dicu Vlach, Valach, cá si celui dela Carpati, éra elu isi dice sie totu Romanu, pe candu slavii si grecii ii dicu Cutiovlachu si Tintiaríu. Dara ce se ne miramu de nesciinti'a Europei, candu noi insine cunoscemu pána acum atátu de puçinu pe Macedoromanii locuitori in Macedoni'a, Epiru, Tesali'a si pána in Greci'a propria.

Barbatii de statu ai Romaniei s'au incercatu a face pe diplomatii congressulu dela Berlinu prin cunoscutulu memorandu publicatu si de noi la timpulu seu, cá se reflecte si la acelu poporu macedoromanu. Ei n'au voitu atunci se audie multe despre acelu poporu, precum nu voiserá a se ocupa prea multu nici de compatriotii loru, de Arnauti (Albanesi, Schipetari). Au patit'o cu arnautii si se pare cá o voru pati si cu poporulu macedo-romanescu, care a inceputu a se desteptá fórté bine din somnulu seu mortaretiu.

Pre candu dela Bucuresci se lucra cu totu adinsulu pentru desteptarea macedoromaniloru si informarea despre existenti'a loru, atátu prin cunoscutulu Album macedoromanu, cátu si pe alte cali, a inceputu si press'a popóraloru neolatine a inbraçiosia caus'a loru. Unu exemplu prea frumosu de acésta interessare aduce „Press'a“ Nr. 283 din Bucuresci prin reproducerea unui artielu prea bine scrisu din diariulu „L'Italia“ dela Rom'a, in care, dupa-ce se demonstra grós'a eróre comissa in congressulu dela Berlin prin ignorarea poporulu macedoromanescu, se dá si urmátóri'a informatiune instructiva si demna de tóta atentiunea publica.

„In realitate, Elenii sunt in Epiru cá si in Thesali'a, in mare minoritate.

Grecii propriu disii se intindu numai in lungulu litoralulu. Acesta e obiceiulu loru constantu, cá-ci ei sunt, înainte de tóte, marinari.

Restulu teritoriulu epirotu si thesalianu este ocupatu din partea Mediteranei, de Albanesi, pre lantiurile Olympului si Pindului si in valea formata de asti doi muati poporatiunea este albanesa si mai cu séma romana.

E adevératu, cá unu óre-care numeru din esti romani sunt greciti, dar ei nu sunt de cátu in aparentia si o vomu explica pentru ce.

Macedo-Romanii séu Cutio-Vlachii, de c

*) siarlantani, insielatori strengari.

